

## РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд на

**Мохамед бен Али ал Ноейми**

на тема **„Европейският съюз и раждането на страните от Арабската пролет:  
възможности и предизвикателства за асиметрична взаимозависимост“**

за присъждане на образователна и научна степен "доктор" по професионално  
направление 3.3. Политически науки

от доц. д-р Румяна Коларова

Представеният за защита дисертационен труд (с обем 150 страници, разделен на увод, три глави и заключение, с научен апарат съдържащ 76 заглавия) е завършено изследване на тема, която има своята актуалност и значимост за няколко взаимосвързани области на политическите науки – международни отношения, сравнителна политология, европейски изследвания. Нещо повече, предмет на изследването е политически процес, определян като „арабска пролет“, който и занапред, в продължение на десетилетия ще бъде обект на анализи, сравнения и оценки.

Значимостта на изследователския проблем, анализиран от ал Ноейми се задава от избрания фокус – той разглежда политиката на Европейския съюз към средиземноморските държави в контекста на явлението „Арабска пролет“. Безспорно тук не става дума просто за междудържавни отношения – доколкото от една страна Европейският съюз е уникална наддържавна политическа общност, а от друга в много от обществата преминали през „арабска пролет“ държавните институции са ерозирани до степен, при която говорим за разпадане на държавността. Това налага и следването на един комплексен, интердисциплинарен подход.

Значимостта и актуалността на темата на изследването на ал Ноейми е „нож с две остриета“. От една страна това е болезнено важен политически и научен проблем, който както досега, така и занапред ще тества ефективността на „теориите за прехода от авторитарен режим“ и „политиките за насърчаване на демокрацията“. От друга страна доколкото това е проблем, който изисква интердисциплинарен изследователски подход, той предполага комплексни

знания и изследователски умения. Т.е. това е проблем, който е с висока степен на сложност и изисква не само детайлно познаване на фактите, но голяма обща култура и широка компетентност в няколко области на политическите науки.

Избраният проблем, оценен през призмата на времето, предполага и силно критична оценка, както към теоретичните модели, чрез които е обясняван и прогнозиран, така и към декларациите, решенията и действията на европейските политици. Но тази критичност задължително трябва да отчита факта, че процесите на „арабската пролет“ трудно могат да бъдат предмет на външната политика на ЕС, поради простият факт, че външната политика предполага две страни, два суверенни политически субекта, а в този случай има голямо отклонение от класическите формати.

Всичко изброено по-горе обуславя високата сложност на задачата, с която Ал Ноейми се е справил успешно.

В рамките на общия проблем - **възможности и предизвикателства за асиметрична взаимозависимост** - той разглежда поне три важни аспекта. Първият е въпросът за природата на отношенията в Барселонския процес и Евро-средиземноморското сътрудничество – тук Ал Ноеми анализира асиметричността и двустранността, като пораждащи непреодолими затруднения и дори бариери, като аргументира необходимостта от равнопоставеност и регионален подход стъпващ върху многостранни отношения и помощ, основаваща се на солидарност. За Ал Ноейми южноевропейското измерение на политиката на добросъседство, при която има отказ от универсализиран подход и политиките на ЕС стъпват върху изработване на планове за действие за всяка партньорска страна е по-ефективната алтернатива, но тя създава вътрешнорегионални напрежения между арабските държави.

Вторият въпрос е политиката на насърчаване на демокрацията на ЕС определена като „нормативният регионализъм“, която Ал Ноейми оценява като неефективна и свръхоптимистична. Той посочва, че политиката на насърчаване на демокрацията в страните от арабските страни в Северна Африка има като свои резултати мимикрия на демократични реформи, спонсориране на проправителствени неправителствени организации, което задълбочава пропастта между правителството и гражданите и легитимира „фасадните демокрации“ в региона. Ал Ноейми аргументира като възможна алтернатива демократизация на арабските общества чрез насърчаване на модели на политическо участие

основаващи се на автентичната арабска/мюсюлманска култура - традициите на шурата (ислямският съвет).

Третият аспект е свързан с прибързаната и много погрешна аналогия между „арабската пролет“ и „кадифените революции“ на Източна Европа, която много европейски политици и анализатори правят през 2011-12 година. Ал Ноейми анализира последствията и еволюцията на политиката, основаваща се на подобна аналогия. Тук той препотвърждава извода от анализа на първия въпрос – налагането или съобразяването с европейските стандарти не може да е едностранен процес с гарантирано позитивни резултати. Много често придържането към тях води до задълбочаване на негативните практики в региона, което се илюстрира с анализа на египетския случай. Ако за Тунис европейският модел и стандарти на демокрация изглеждат все още приложими, с уговорката, че страната е в начален и все още лесно обратим етап на институционализация на демокрацията, то за останалите арабски държави демократичните стандарти и норми вече са неприложими в двустранните отношения. Ал Ноейми дава пример Египет, където ЕС бързо преодолява кризата в отношенията с режима на генерал Сиси и изоставя политиката на „насърчаване на демокрацията“. Според Ал Ноейми в регионален план политиката на насърчаване на демокрацията приключва през ноември 2015 година, след терористичния акт в Париж.

В своят труд Мохамед ал Ноейми прави анализ и оценка на перспективите пред регионалната политика на ЕС, като поставя особен акцент върху необходимостта от изработване не само на обща регионална стратегия, но и от отчитане на по-широк кръг от процеси, обхващащи всички арабски държави в региона, който следва да се разглежда не само като „Средиземноморие“, но и да включва Близкия изток.

Особената ценност на дисертационния труд на ал Ноейми произтича от неговия богат практически опит, както и от реализма в изследователските му цели, хипотези и изводи.

Необходимо е да се посочат и известни дефицити в изследователския подход, в аргументацията и оценките на докторанта. На първо място е редно да се прави ясно разграничение между политиката на партньорство и добросъседство и политиката на подпомагане, предполагаща донорски програми, каквато е MEDA. Всяка политика свързана с финансова помощ на практика съдържа стъпка върху политика на поставяне на условия (*conditionality*) – това е

рутинен подход, който е по природа асиметричен. Всички автори подчертават, че макар да предполага асиметрични отношения той не работи, ако няма взаимно обвързване (*mutual commitment*), което може да бъде постигнато само чрез двустранни договорености, макар че може да следва общи принципи и критерии. Такъв е механизма на партньорството за присъединяване, на предприсъединителните процеси. Този механизъм ЕС следва и в средиземноморското си партньорство и е неуместно да се търсят аналогии с имперските традиции и политически стереотипи. Ситуацията с мигрантската вълна поражда промяна в политиката на ЕС, но тази промяна съвсем не изключва политиката на поставяне на условия. Кое като цяло означава, че всички партньорски политики на ЕС използват този механизъм.

При анализа на втория аспект ал Ноейми цитира първите политически реакции и част от академичните анализи на „арабската пролет“ публикувани през 2011-2012 година. Комплексният подход трябва да отчита, че дебатът за „края на парадигмата на прехода“ иницииран от *Journal of Democracy* с публикацията на Томас Кародърс още през 2002 година е задал теоретичната и политическа рамка, в която се анализират процесите на промяна на авторитарните и хибридни режими. Още през 2012-2013 година се публикуват академични и политически анализи, които оценяват „арабската пролет“ като опити за реформиране на авторитарните режими под натиска на икономическата криза и новите медии, като за казуса Либия и Сирия се говори за разпадане/авариране на авторитарния режим, което води до разпад на държавността. Барбара Гедис разглежда казуса Египет като смяна на един авторитарен режим с друг. Освен това, търсенето на причинно-следствена връзка между политиката на насърчаване на демокрацията и „арабската пролет“ е твърде едностранна интерпретация на ефектите от средиземноморската политика на ЕС. Аналогията между „източноевропейските кадифени революции“ и „арабската пролет“ са най-вече на публицистично ниво. Съществено е да се подчертае, че в сравнителната политология след 1997-2000 година се изследва процеса на отстъпление на демокрацията, а не процеси на демократизация, като отстъплението на демокрацията се наблюдава не само в млади демокрации, но и в консолидираните западноевропейски демокрации.

Що се отнася до третия аспект на анализа на ал Ноейми - когато се анализират ефектите на т.н. „европеизация“ е важно да се подчертае, че членството или близостта до ЕС има както своите положителни, така и своите

негативни ефекти върху политическия режим на всяка една държава. Естествено е в своите политики ЕС да акцентира върху положителните ефекти, но и за държавите членки налагането или съобразяването с европейските стандарти не е едностранен процес с гарантирано позитивни резултати. Дори най-равнопоставените партньорски отношения имат както своите положителни, така и своите негативни ефекти. Това също трябва да бъде отчетено, когато се анализира средиземноморската политика на ЕС.

Това са три съображения, свързани с теоретичните модели и изследователски параметри на сравнителната политология, което е само един елемент от интердисциплинарния анализ, лежащ в основата на изследването на ал Ноейми . Безспорно те мога да бъдат взети предвид в по-нататъшната работа върху предложения за защита труд, чието основно достойнство е не само комплексният подход даващ възможност да се оцени богатия исторически контекст изследваните политически процеси, но и политическият реализъм, който стъпва върху но.

## ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд на **Мохамед бен Али ал Ноейми** напълно отговаря на изискванията в чл. 6, ал. 3 от Закона за развитие на академичния състав в Република България, а положителната ми оценка за предложения за защита труд е основание убедено да гласувам „за” присъждането на образователната и научна степен „Доктор“ по научно направление 05.11.02 Политически науки.

ЧЛЕН НА НАУЧНОТО ЖУРИ:

10.01.2017

доц. д-р Румяна Коларова